

Матлай Л.С.

Європейська інтеграція та європеїзація Іспанії: історичний, політичний та дипломатичний досвід (1977–2017 рр.)

У науковій розвідці висвітлюються національні особливості європейської інтеграції та європеїзації парламентської монархії. Ґрунтовно аналізується та узагальнюється складний переговорний процес щодо вступу Іспанії в регіональне інтеграційне об'єднання. Акцентується увага на періодизації євроінтеграційного процесу парламентської монархії.

Ключові слова: Іспанія, Європейський Союз, переговорний процес, розширення ЄС, приєднання, адаптація, членство.

В статті освещаются национальные особенности европейской интеграции и европеизации парламентской монархии. Анализируется и обобщается сложный переговорный процесс вступления Испании в региональное интеграционное объеди-

нение. Акцентируется внимание на периодизации евроинтеграционного процесса парламентской монархии.

Ключевые слова: Испания, Европейский Союз, переговорный процесс, расширение ЕС, присоединение, адаптация, членство.

The national peculiarities of the European integration of the parliamentary monarchy are highlighted in this article. The complex negotiating process of Spain's entry into the regional integration association is thoroughly analyzed and generalized. The main questions of the accession of Spain to the European Union are covered. It was accented on the periodization of the European integration process of the parliamentary monarchy.
Key words: Spain, the European Union, the negotiation process, EU enlargement, accession, adaptation, membership.

УДК 327(94)

Матлай Л.С.,
кандидат історичних наук,
асистент кафедри політології
та міжнародних відносин
Національного університету
«Львівська політехніка»

Європейський Союз, попри зростаючий євроскептицизм та можливий вихід із інтеграційного утворення окремих країн, залишається єдиним у світі економічним та політичним союзом суверенних держав, в якому втілилася ідея територіальної та цивілізаційної єдності континенту. Українське суспільство довело свою відданість євроінтеграційним прагненням під час Революції Гідності та в роки триваючої гібридної війни, розв'язаної агресивною сусідньою державою. Тому інтеграційний досвід Іспанії залишається актуальним, оскільки приєднання до євроспільноти цієї держави стало не тільки складним та проблемним, але й успішним, динамічним та повчальним.

Вітчизняні дослідники В. Баштанник, Л. Прокопенко, Н. Рудік, О. Рудік, І. Шумляєва зазначають, що концепція європеїзації застосовується переважно для осмислення та аналізу змін у внутрішній політиці тієї чи іншої держави, спричинених процесом європейської інтеграції [2, с. 4]. На нашу думку, концептуально-теоретичне підґрунтя європеїзації найбільш чітко обґрунтував англійський теоретик К. Радаеллі. Він розглядає європеїзацію як процес побудови, дифузії та інституціоналізації формальних і неформальних правил, процедур, політичних парадигм, стилів, способів виконання, спільних вірувань та норм, які визначені та консолідовані в процесі формування державної політики та політики ЄС, а потім включені в логіку внутрішнього (національного та субнаціонального) дискурсу, політичних структур та державної політики [13]. Норвезький науковець Й. Олсен визначає європеїзацію як політичну інтеграцію та політичне об'єднання [11, с. 944]. Американська дослідниця Т. Бьорзель робить висновок, що теорії інтеграції не підходять для розуміння європеїзації, оскільки їх основним завданням є пояснення динаміки та результатів

європейської інтеграції, а не внутрішніх змін, європейської адаптації [4]. Інший американський політолог Х. Медрано звертає увагу на зростаючу роль громадської думки у визначенні курсу європейської інтеграції. Він вказує, що в Іспанії та Німеччині громадська підтримка наднаціональних рішень була високою, тоді як у Великобританії – низькою [10].

Серед іспанських науковців, які займалися проблематикою євроінтеграції та європеїзації, слід виділити праці дослідників К. Гонсалеса-Енрікеса, С. Дельгадо-Фернандеса, А. Коста Пінто, Л. Морено, А. Ортеги, А. Серрано, Ч. Пауелла, Ж. Роя, Х. І. Торребланка та інших. Більшість аналітиків впевнені, що перспектива членства в ЄС стала каталізатором модернізації іберійської економіки, відкритості країни для зовнішнього світу та адаптації державного механізму до нових вимог суспільства. Відомий іспанський дипломат Раймундо Бассольс у своїй книзі «Іспанія в Європі. Історія приєднання до Європейського Економічного Співтовариства, 1957–1985» дав ґрунтовну характеристику процесу приєднання до інтеграційного об'єднання; вказав на труднощі перемовин та узгодження позицій з Францією, іншими західноєвропейськими країнами; проаналізував законодавство ЄЕС та можливості його впровадження в парламентській монархії [3]. Утім, у відчизняній історіографії бракує праць, присвячених європейській інтеграції та європеїзації Іспанії.

Мета наукової розвідки полягає в характеристиці історичних передумов «повернення в Європу»; складного переговорного процесу щодо вступу Іспанії в регіональне інтеграційне об'єднання, періодизації євроінтеграційного процесу парламентської монархії.

Одним із головних аспектів європеїзації Іспанії стало її повернення до європейської ідентичності та традицій. Західні політологи повсякчас

цитують вислів геніального іберійського філософа Х. Ортеги і Гассета «Іспанія є проблема, а Європа її вирішення». Приєднання Іспанії до європейських інтеграційних процесів відбувалося складно та поступово. Країна намагалася перебороти традиційну ізоляцію держави, обумовлену її геополітичною специфікою, оскільки історично ізолюваність Іспанії на суші від більш розвинених країн європейського континенту сприяла культурно-політичній та економічній замкненості та дипломатичну ізоляцію, спричинену співпрацею франкістського режиму з фашистською Німеччиною. Відколи, згідно з резолюцією ООН від 12 грудня 1946 року, майже всі світові держави відкликали своїх послів, Іспанія не відігравала важливої ролі в європейській та світовій політиці, а відсутність визнання на континенті, звужувало можливості Мадриду впливати на країни Латинської Америки, Магрибу, Близького Сходу, які входили в коло її національно-державних пріоритетів. Крім того, франкістська держава регулювала економіку, контролювала промислове та сільськогосподарське виробництво, обмежувала експорт та намагалася забезпечити самодостатність власних товарів і послуг. Результатом такої політики стало значне відставання в економічному та соціальному розвитку від інших західноєвропейських країн.

Визначимо основні історичні етапи становлення іспанського інтеграційного процесу. Франкістський уряд у 1962 році офіційно звернувся з проханням в Європейське Економічне Співтовариство розпочати перемовини щодо асоціації Іспанії, однак таку пропозицію відхилили Франція та Федеративна Республіка Німеччина. У 1970 році все ж було підписано Угоду щодо пільгової торгівлі між ЄЕС та Іспанією. Згодом, через вбивство бойовиками ЕТА прем'єр-міністра Луїса Карреро Бланко у грудні 1973 року, в країні посилювалися політичні репресії. Європейські держави призупинили переговори про асоціацію та членство Іспанії в ЄЕС. Крім того, євроспільнота долала наслідки інституційної кризи, викликані першим розширенням у 1972 році та економічної кризи, спричиненої нафтовим шоком у 1973–1974 роки.

Лише після смерті диктатора Ф. Франко чітко означили ключове завдання іспанської дипломатії – виступити з ретельно розробленими пропозиціями про початок переговорів щодо вступу Іспанії в ЄЕС та розпочати консультації та перемовини із західноєвропейськими країнами. У 1976 році Рада Європи погодилася відновити переговори з Мадридом. Розпочався перший період політики євроінтеграції парламентської монархії, який тривав з 1976 до 1985 року. Його можна назвати підготовчим або переговорним. Демократичний уряд А. Суареса (1976–1981 роки) подав заяву про вступ в ЄЕС 28 березня 1977 року, а 24 листопада 1977 року Іспанія стала членом Ради Європи. Урочисте відкриття переговорів щодо приєднання

Іспанії до ЄЕС відбулося в Брюсселі 5 лютого 1979 року. Цього ж дня Л. Кальво Сотело (глава урядового кабінету Іспанії у 1981–1982 роки) та міністр закордонних справ М. Ореха запевнили, що країна готова в повному обсязі виконати обов'язки, які виникають із майбутньої участі в ЄЕС. Глава переговорної делегації від Європейської співдружності, міністр закордонних справ Франції Ф. Понсе запропонував розпочати перемовини із розгляду найсуперечливіших питань та обговорення складних моментів, які можуть виникнути. Попередні переговори тривали до кінця 1981 року [5, с. 27].

Зазначимо, що Л. Кальво Сотело, ще на попередній посаді міністра у справах відносин з ЄЕС, першим розробив державну концептуальну стратегію та сформував професійну команду дипломатів для переговорів з євроспільнотою; провів велику роботу по координації внутрішніх позицій іспанської адміністрації. Приєднанням до ЄЕС політична еліта Іспанії сподівалася покласти край політичній та соціальній ізоляції країни; брати участь у будівництві єдиної та сильної Європи; налагодити зовнішньоекономічні зв'язки; модернізувати національну економіку; зрівнятися із західноєвропейськими демократіями в соціально-економічному плані; досягти внутрішньої політичної стабільності; забезпечити зростання добробуту населення. Дослідник інтеграційних процесів С. Ройо узагальнює, що «ідея Європи стала рушійною силою, яка рухала демократичні реформи Іспанії; фундаментальним чинником політичної стабілізації, відновлення економіки та демократичної консолідації» [14, с. 43].

Щоб перебороти сумніви, висловлені деякими державами-членами щодо іберійського розширення, першим пріоритетом Мадриду було заповнити їх, що Іспанія конструктивний та відповідальний партнер. Основними дипломатичними методами стали двосторонні та багатосторонні переговори, спрямовані на досягнення конкретних результатів. Особлива увага приділялася відносинам із Францією та Німеччиною, основними торговельними партнерами Іспанії. Варто зазначити, що до 1984 року на зазначені держави припадало 50 відсотків іспанського експорту та 54,3% іспанського імпорту, чверть прямих іноземних інвестицій [15, с. 38].

Урядовий кабінет Ф. Гонсалеса у 1982–1986 рр. доклав максимуму зусиль, щоб усунути основні протиріччя між Іспанією та Спільним ринком. Зокрема, узгодили квоти видобутку вугілля, виплавки сталі, виробництва сільськогосподарської продукції, вилову риби, питання тривалості «перехідного періоду», бюджетної політики ЄЕС, прав іспанських робітників в ЄЕС. У 80-ті роки більше півмільйона іспанців були «заробітчанами» в Європі. Варто зазначити, що Мадриду вдалося домовитися про надання шестирічного перехідного періоду для адаптації до спільноєвропейського ринку іспанських промислових підприємств, семирічного терміну – для сільськогос-

подарських підприємств, а також десятирічного періоду – для виробників овочевої продукції. Мають рацію українські науковці В. Копійка та Т. Шинкаренко, котрі вважають, що «основною метою Іспанії під час переговорів було визнання її законних інтересів. Однак оптимізм Іспанії дещо зменшився, коли під час переговорів з ЄЕС вона була поставлена перед необхідністю враховувати інтереси окремих груп національних виробників країн членів співтовариства. Поняття взаємних інтересів у класичному механізмі розширення розглядалося як результат тривалих та складних переговорів, що обидві сторони розпочинали зі вступом в ЄЕС нового кандидата. Таким чином, переговори про вступ були лише першим етапом, хоча і найбільш критичним» [1, с. 240].

Отож, результативність політичної трансформації іспанського суспільства, як вважає іберійський політолог Х. Дуран і Лейда, бере початок від переговорного процесу з ЄЕС у лютому 1979 року, який призвів, попри всі труднощі перемовин, до кінцевого результату – підписання Договору про приєднання 12 червня 1985 року та повноправного членства в європейській інституції з 1 січня 1986 року [6, с. 37].

Наступний етап євроінтеграції Мадриду розпочався 1986 року і тривав до завершення правління урядового кабінету Іспанської соціалістичної робітничої партії (ІСРП) у 1996 році. Як «прапор свободи проти диктатури в прагненні до утвердження демократичних інститутів, політичний простір з правилами для наслідування» та «межу іспанських амбіцій» визначав Європу прем'єр-міністр Іспанії Ф. Гонсалес (1982–1996 рр.) [7].

Увага країни була зосереджена на політичному переході та демократичній консолідації всередині монархії; розширенні міжнародного фінансово-економічного співробітництва, багатосторонньої торгівлі та інвестиційної діяльності; приєднанні до глобальних та континентальних процесів роззброєння та нерозповсюдження зброї масового знищення; дотриманні прав людини; підтримці миру та безпеки. Крім того, зваженою та продуманою стратегією Мадриду було перетворення ЄС у «підсилувач власних національних інтересів у Латинській Америці» [16]. Іспанія підтримувала постійну координацію держав-членів ЄС з Ібероамериканою; виступала за збільшення допомоги євроспільноти латиноамериканським країнам; сприяла міжрегіональній інтеграції та торгівлі, культурним і науковим обмінам. З 1995 року успішно задіяли нову стратегію співпраці ЄС з Латинською Америкою, до якої активно долучилися іспанські політики та дипломати, представники бізнесових кіл. Ця стратегія включала підписання асоціацій та угод про зони вільної торгівлі з МЕРКОСУР та Мексикою.

Протягом дебатів, які вели до Маастрихтського договору (1992 року), Іспанія сконцентрувалася на просуванні трьох головних ідей: соціальної та економічної єдності; європейського громадянства;

Спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Якщо наприкінці 1980-х років Мадрид переконливо аргументував, що зусилля, які вимагаються від бідніших держав ЄС при переході і адаптації до єдиного ринку, будуть потребувати деяких форм перерозподілу допомоги від більш заможних партнерів, то на початку 1990-х років це успішно впровадили в принципі соціальної та економічної єдності, наднаціональної солідарності. У травні 1990 року прем'єр-міністр Іспанії Ф. Гонсалес захистив необхідність подальшого поняття європейського громадянства, що стало його найважливішим особистим вкладом до Маастрихтських дебатів. Свобода пересування та місце проживання громадян ЄС передбачили в повній відповідності з національними інтересами, враховуючи, що приблизно 600.000 іспанців жили і працювали в інших одинадцяти державах – членах євроспільноти, а в Іспанії мешкало лише 150.000 іноземців [12, с. 514]. У 1995 році парламентська монархія приєдналася до Шенгенської зони.

Третій етап євроінтеграції пов'язаний з правлінням Народної партії. Першочерговим зовнішньополітичним завданням урядових кабінетів Х. М. Аснара (1996–2004 рр.) стало можливе входження в зону євро. Країна вступила в Європейський валютний союз в січні 1999 року. Іспанії вдалося досягти збереження субсидій ЄС менш розвиненим державам до 2007 року, що давало додаткові можливості для іспанської економіки. У 199–2000 роках уряд Х. Аснара спромігся подвоїти валовий внутрішній продукт країни, зменшити інфляцію до середньоєвропейського рівня, скоротити безробіття, податки, бюджетний дефіцит держави та величину державного боргу, здійснити перебудову соціальної системи відповідно до європейських стандартів. За цей період Іспанія створила конкурентоздатну на світовому ринку економіку. Підприємці, завдяки відкритості зовнішньої та внутрішньої політики Королівства в післяфранкістський період, мали змогу набути досвіду роботи та навчання за кордоном, тому схвально сприйняли вступ країни в Економічний та валютний союз. Варто звернути увагу на факт, що успіхи в економічній політиці уряду консерваторів стали можливими, завдячуючи ефективності використання останніми ресурсів ЄС. Лише надходження із соціальних та регіональних фондів Співтовариства в 1999 році склали 3% ВВП, значно збільшилися закордонні інвестиції. Це дозволило Іспанії реформувати ринок праці, створити більше одного мільйона робочих місць. У свою чергу, Західна Європа також врахувала іспанський досвід забезпечення населення роботою. На Лісабонському саміті ЄС, який відбувся в березні 2000 року, було розроблено пакет документів «Зайнятість, економічні реформи і соціальна згуртованість для Європи інновацій та зростання» [9].

Разом із тим за урядів народників змінився зовнішньополітичний курс Іспанії, яка зайняла

більш проатлантичну політику, відмовившись від традиційних для соціалістів союзів з Німеччиною та Францією, зосередившись на розбудові відносин з Великобританією та Італією. Відомий іспанський публіцист та політолог Х. Торребланка запевняє, що на відміну від соціалістів, консерватори не вважали політичну інтеграцію в ЄС необхідною противагою ліберальному економічному проекту євроспільноти і робили ставку на досягнення економічної ефективності через приватизацію, дерегуляцію, ринкові реформи, посилення контролю та повноважень держави в боротьбі зі злочинністю, нелегальною міграцією та тероризмом [16].

З поверненням до влади ІСРП у 2004 році розпочався четвертий етап європейської інтеграції Іспанії, яка все більше заявляла про себе як середню державу з глобальними інтересами. Для Іспанії, за словами іберійського дипломата Х. Моратіноса, «Європа – це кисень, повітря, яким дихають» [8, с. 14]. Європейський вектор зовнішньої політики знову став пріоритетом зовнішньої політики Мадриду. За уряду соціалістів, очолюваного Х. Сапатеро, у 2005 році Мадрид висунув глобальну дипломатичну ініціативу «Альянсу цивілізацій» для посилення міжнародного, міжкультурного та міжрелігійного співробітництва, яка передбачала також різноманітні заходи боротьби з проявами екстремізму та тероризму. У 2010 році, головуючи в ЄС, Іспанія долучилася до антикризових заходів євроспільноти щодо подолання наслідків світової фінансової кризи. Країна брала участь у створенні механізмів контролю за фінансовою системою ЄС, розробці нової стратегії економічного розвитку – «Європа 2020: стратегія розумного, стійкого та всеохоплюючого зростання». Наступні урядові кабінети консерваторів під керівництвом М. Рахоя (2011-дотепер) також продовжили непопулярні антикризові заходи жорсткої економії та структурні реформи в країні. Слід сказати, що від успішності цих реформ може залежати не тільки майбутнє парламентської монархії, а й доля європейської інтеграційної моделі.

Отже, приєднання Іспанії до ЄС стало важливою історичною подією, яка повернула країну в сім'ю європейських народів; сприяла демократизації політичної системи, еволюції економічної і соціальної моделі. Більшість іспанців прийняли ідеї лібералізації національної економіки, розбудови правової демократичної держави на основі спільноєвропейських цінностей. У європейському інтеграційному об'єднанні Іспанія перестала бути периферійною країною, заявила про своє право та можливості впливати на регіональний та світовий політичний процес, представляти інтереси євроспільноти в державах Латинської Америки, Карибського басейну та Північної Африки. Європейська згуртованість, взаємна підтримка та взаємна вимогливість допомагають Іспанії подолати наслідки світової економічної кризи та продовжити інтеграційні процеси.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Копійка В. В. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. Навч. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2001. – 448 с.
2. Процес європеїзації та його особливості в посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи : наук. розробка / авт. кол. : Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, В. В. Баштанник та ін. – К. : НАДУ, 2010. – 36 с.
3. Bassols R. España en Europa: Historia de la adhesión a la CEE (1957–1985) / R. Bassols. – Madrid : Estudios de Política Exterior, 1995. – 357 p.
4. Börzel T.A. Europeanization: How the European Union Interacts with its Member States / T.A. Börzel [in Bulmer, S. and Lequesne, C. (eds) The Member States of the European Union], Oxford : Oxford University Press. – P. 45–76.
5. Discurso del Ministro para las Relaciones con las Comunidades Europeas, L. Calvo-Sotelo en Acto de apertura de las negociaciones entre España y las Comunidades Europeas, Bruselas 5 de febrero 1979. – Madrid, Relaciones con las Comunidades Europeas. Prensa e Informacion. – P. 33.
6. Duran i Lleida J. A. Reflections on two decades of Spanish foreign policy / J. A. Duran i Lleida // CIDOB international yearbook. – Barcelona, 2009. – P. 37–47.
7. González F. Europa, frontera de nuestra ambición / F. González // El País. Madrid, 29 January 1999. https://elpais.com/diario/1999/01/29/opinion/917564407_850215.html.
8. La política exterior de España Balance y debates parlamentarios (2004–2008) – Madrid, Real Instituto Elcano de Estudios Internacionales y Estratégicos, 2007 – 289 p.
9. Lisbon European Council 23 and 24 march 2000. Presidency conclusions [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm.
10. Medrano Díez J. Framing Europe: Attitudes to European Integration in Germany, Spain, and the United Kingdom / J. Medrano Díez. – Princeton University Press, 2003. – 344 p.
11. Olsen J.P. The many faces of Europeanization / J.P.Olsen // Journal of Common Market Studies, 40(5), 2002. – P. 921–952.
12. Powell C. España en democracia, 1975-2000. Las claves de la transición de España / C. Powell. – Barcelona : Plaza Janez, 2001. – 688 p.
13. Radaelli C.M. Europeanisation: Solution or problem? // Claudio m. Radaelli // European Integration On-line Papers (EIOP), vol. 8, № 16 <http://eiop.or.at/eiop/texte/2004-016a.htm>.
14. Royo S. Lessons from Spain and Portugal in the European Union after 20 years / Sebastian Royo // Pôle Sud, №26/1, 2007. – P. 19–45.
15. Spain in the European Union: The First Twenty-Five Years (1986-2011) [Joaquín Roy and María Lorca-Susino (eds)]. – Miami-Florida European Union Center/ Jean Monnet Chair, 2011. – 340 p.
16. Torreblanca J.I. Ideas, preferences and institutions: Explaining the Europeanization of Spanish Foreign Policy / J.I. Torreblanca // ARENA Working Papers http://www.arena.uio.no/publications/wp01_26.htm.